

tidsskrift.dk

Nogle etnografiske lagttagelser fra en Rejse i Algier og Tunis 1908

Geografisk Tidsskrift, Bind 20 (1909)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0020-PDF/gto_0020_67522.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=67522>

pdf genereret den : 22/5-2008

Nogle etnografiske Iagttagelser fra en Rejse i Algier og Tunis 1908.

Af

Dr. phil. H. P. Steensby.

IV.

Jeg har i det sidste Afsnit haft Lejlighed til at fremføre forskellige Iagttagelser fra Stammen Oulad Abdi, som jeg var mest i Berøring med. Efter at være kommen over i den østligere Oued el Abiod's Dal gik det atter mod Syd langs dennes Dalstrøg, og jeg passerede her indtil Sahara en Række Stammer. Først kommer Oulad Daoud, der bor ved Oued el Abiod's øvre Løb indtil Slugten ved Tirhanimine, denne 3 Km. lange, smalle Revne med lodrette Vægge, gennem hvilken Floden gennembryder Bjærgkæden Djebel Zellatou. Egentlig er det kun den Del af Kæden, der ligger Nord for Slugten, der bærer Navnet Djebel Zellatou; Fortsættelsen Syd for Slugten kaldes Djebel el Krouma.

Begge de nævnte Bjærgdrag danner dog en enkelt fra Sydvest til Nordøst fortløbende lige Ryg, der er bygget op af en haard Kalksten, som har været mere modstandsdygtig mod Erosionen og er blevet staaende, medens der er blevet udhulet bredere Dale baade mod Nord og Syd, hvor de blødere Mergellag har været fremherskende.

Det nordlige Dalstrøg danner et aflangt Trug paa henvend 35 Km. i Længden og en Bredde af indtil 5 Km. Det strækker sig fra Chélieh mod Nordøst til Slugten mod Sydvest, og alle vegne fra saa man i Foraarstiden Chélieh's høje sneklædte Top hæve sig for Enden af Dalen og lukke den af opadtil.

Navnlig oppe fra Ryggen af Djebel Zellatou har man en god Udsigt over den hele Dal, der er Oulad Daoud's Hovedomraade. Vegetationen er her endnu nærmest Tell-agtig med fremherskende Krat og Skov; men Overgangen er stor og pludselig mellem Nord- og Sydsiden af Djebel Zellatou. Syd paa ser man ud over et Land, der allerede har et næsten ørkenagtigt Præg. Ceder og Eg forsvinder med et Slag ved Ryggen af Bjærgkæden. Paa Nordsiden gaar Egekrattet lige til Kammen, men paa Sydsiden ses kun de spredte tueagtige Buske af Enebær og Læbeblomster (vistnok væsentligst en Timian-Art) samt lave graa Tuer af forskellige Tørhedsplanter, og jo længere man lader Øjet vandre ned i Dalen, des lavere og mere spredt bliver denne Tuevegetation.

Nede paa Dalbunden ser man i den klare Luft en Række Landsbyer med vandede Haver, der ligger langs Oued el Abiod og dens fra Nordøst kommende Tilløb Oued Tkout. Landbyerne bebos af Stammen Beni bou Slimane, hvis Gebet er den mellemste Del af Oued el Abiod's Dal mellem Djebel Zellatou og Djebel el Krouma mod Nordvest og Djebel Ahmar Kraddou mod Sydøst. I videre Forstand omfatter Beni Bou Slimane alle de Landsbyer, der ligger i den lange Dal mellem disse parallelle Bjærgdrag indtil Oued el Abiod's Udrædelse i Ørkenen; men hyppigt forstaar man ved Beni bou Slimane kun de øvre Landsbyer Tkout, Tarhit og Tifel-fefel, der ligger lige nedenfor Djebel Zellatou og udgør en Douar. Den følgende Afdeling eller Douar af Stammen bebor en hel Række Landsbyer ved Oued el Abiod og kaldes efter sin nordligste og største Landsby Ras-sira. Derpaa følger med større Mellemrum 3 Landsbyer Baniane, Mchounech og El Habel, der sammen med den ved et lille Tilløb liggende Ed Dissa udgør Douaren Mchounech. Disse 3 Douarer udgør sammen med en hel Række Smaastammer, der bor i Smaadale inde i Djebel Ahmar Kraddou-Bjærgene, et arabisk Caïdat, hvis Hovedsæde er Tkout. Den nuværende Caïd er Bou Hafs ben Mihoub ben Chennouf.

Paa Strækningen fra Mchounech til El Habel træder Oued el Abiod helt ud af Bjærgterrænet og befinder sig nu i det jævne Ørkenland. De her liggende Oaser hører til Ziban Stammen, der ikke mere kan regnes til Aurès. Idet jeg fulgte Oued el Abiod's Løb mod Syd, passerede jeg de ovennævnte Douarer, og Landsbyer og overnattede i en Del af dem. Den første Ziban-Oase, jeg stødte paa, var Drauh, der dog ikke ligger ved Oued el Abiod eller ved nogen anden Flod, men hvis Daddelpalmer vandes af Grundvandet og fra Brønde.

Efter denne Oversigt skal jeg nu give en nærmere Skildring af Nedrejsen fra det øvre Aurès til Ørkenen. Hovedmassen af Oulad Daoud forholder sig paa lignende Maade som Folkene i Nara. Om Vinteren bor de i Landsbyerne, der ligger i Stammens forannævnte Hovedomraade den øvre Oued el Abiod-Dal, men om

Sommeren gaar de med deres Hjorder ind i Bjærgegnene, der ligger Nord, Vest og Sydvest for dette Dalstrøg. Djebel Zellatou er derimod for smal og stejl til at yde synderligt brugbart Terræn.

Ved Vinterlandsbyerne i Dalen har de deres kunstigt vandede Marker med Hvede og Byg som Vintersæd, medens Kartofler og Majs er de vigtigste Kulturplanter om Sommeren. I Skellene mellem Lodderne staar Frugttræer, blandt hvilke Figen, Abrikos og Granatæbler er fremherskende, men ogsaa Valnød og Vinranker findes der en Del af. Derimod er det altfor koldt for Daddelpalmen, der først optræder Syd for Slugten ved Tirhanimine. Stammen er dog ikke helt uden Daddelpalmer, da der langt mod Sydvest i Bjærgene mellem Oued Abdi- og Oued el Abiod-Dalene og helt afsøndrede fra Stammens Hovedomraade ligger et Par mindre Palmeoaser Iguelfen, Ourhanime og Ouarka, der hører til Oulad Daoud. Rimeligvis stammer dette Forhold oprindeligt fra Erobring. Oulad Daoud synes at have været en ret krigersk Stamme, og deres Land har den Fordel paa alle Sider at være saa godt afsluttet af Bjærgene, at det har været velbeskyttet overfor Anfald af Nomadesværmen.

Kun Romerne og Franskmændene har forstaaet at bane sig Vej herind i Aurès's Hjerte og oprette et varigt Herredømme. At Romerne har været her, ved man blandt andet af en interessant Indskrift, som den 6te Legion under Kejser Antoninus Pius's Regering i Aaret 145 har indhugget paa en af Klippevæggene i Slugten ved Tirhanimine. Indskriften meddeler, at Legionen banede en Sti igennem Slugten.

Tirhanimine er egentlig Navn paa en Douar eller det sydligste Distrikt i Oulad Daoud's Hoveddal. Jeg boede her i en lille Skræntlandsby hos en hellig Mand, en Slags underordnet Marabut. Han var meget lidet indladende. Der var ikke noget uhøfligt ved hans Optræden, men hans Blik og Væsen var saa indadvendt og upaavirkeligt, at man forbavsedes ikke over, at en eller anden Henvendelse aldeles prellede af. Men aldrig har jeg set nogen Araber gøre saa lang en Aften- og Morgenbøn som han. Jeg var allerede gaaet til Sengs og laa og missede med Øjnene som Følge af, at Hytten endnu var fyldt med Trærøg fra det Baal, ved hvilket vi havde kogt vor Mad. Jeg ser da vor Vært tage en Alfamaatte, brede den ud midt paa Gulvet, knæle ned paa den og begynde denne endeløse Række Bøjninger med Hoved og Overkrop, Slaaen Panden mod Jorden, Mumlen og Bevægelser med Fingrene. Da han var færdig, anbragte han Maatten henne ved den ene Side af Hytten, lagde sig selv ned paa den, trak Bur-

nussen ned om de nøgne Ben, som han trak op imod sig, og laa saa der roligt sovende til næste Morgen, da de samme Ceremonier som om Aftenen gentog sig. Jeg selv laa om Natten med Klæderne og en Frakke paa og et Par Tæpper over mig og kunde endda undertiden fryse oppe i de kolde Bjærgene. Hvorledes de Indfødte kunde holde det ud, forstaaer jeg ikke. Men de var da ogsaa næsten allesammen forkølede. Aldrig har jeg i en dansk Landsby hørt en saadan Koncert af Hosten og Harken som i Tirhanimine og i Bouzina.

Natten i Tirhanimine havde et Par Smaaforstyrrelser. Hen paa Natten blev der buldret mægtigt paa vor Dør, der indvendig fra var spærret med en stor Sten, der var væltet for. Saad maatte rejse sig fra sin Alfamaatte og lukke op. Udenfor stod en Skare Indfødte, og en Del af dem bar Fakler i Hænderne. Skæret af de rødt blussende, alenlange Fakler havde en fantastisk Virkning over de burnusklædte, hvide Skikkelser i den ravnsorte Nat. Det var vore to Naramænd, der havde været paa Besøg hos Berberne og nu fulgtes hjem af disse. Henne i det ene Hjørne af Hytten var anbragt et lignende firkantet Stillads som det, der omtales fra Nouadèr; det var væsentligst belagt med Dækblade af Majscolber. Her kravlede Naramændene op og lagde sig til Ro uden at mæle et Ord, medens der henne fra den mørke Krog, hvor Messaoud laa paa sin Alfamaatte, kom en hel Kanonade af Forbandelser. Foruden Landets egne Produkter af Skældsord blev ogsaa en Masse dertil brugelige franske Gloser taget i Anvendelse. Kort efter at atter alt var falden til Ro, kom Sjakalerne, maaske hidlokkede ved den i disse Egne ikke dagligdags Luksus, at der til vort Maaltid var slagtet et Par magre Høns. En Tid laa jeg og lyttede efter Sjakalernes Puslen; navnlig oppe fra Hyttens flade Tag lød der næsten uafbrudt disharmoniske halvt skærende, halvt klaprende Lyde, der i den ellers saa tavse Nat ligesom voksede og blev til en ildeldyende Koncert.

Folkene i Tirhanimine var som Helhed de elskværdigste og lettest tilgængelige af alle de Indfødte, jeg kom i Berøring med. Mændene, der fulgte mig, hvor jeg gik og stod, fortalte, at Folkene her var meget fattige, og deres forslidte, sammenrumpede Burnusser talte heller ikke derimod. Alligevel var der ikke Tale om, at de tiggede; men da jeg havde været inde i et Hus og til Afsked givet et lille Barn et Par Sous, var der stor Iver for ogsaa at faa mig til Gæst i de andre Huse.

Alle Husene i den lille Skrænthby havde Fjældet til Bagvæg og afveg i Hovedsagen kun fra hverandre

derved, at det kun var en Del af dem, der foran havde en lille indhegnet Gaardsplads. Det Indre var ved en Halvvæg eller ved Stænger delt i to Rum, hvoraf det ene var Stald og det andet Beboelse for Familien. I det mest velhavende Hus, jeg var inde i, gik der i Husets Staldende 3 smaa Berberkøer og paa Gaardspladsen løb nogle Gedekid. Omkring Baalet, der brændte i et Hul midt paa Gulvet, sad 4 Personer paa Hug,

endnu et Par Lerkar samt en Bunke Kvas. Ved den ene Væg stod et Par Lerkrukker; oppe paa Væggen hang en Sigte; endelig stod der i Rummet en Væv samt et Stativ af 3 foroven sammenbundne Stokke, hvori hang et Par Gedeskind, der indeholdt Vand eller maaske Mælk eller Fløde.

Jeg var paa en ganske interessant Udflugt til Tirhanimine-Slugten sammen med tre Oulad Daoud-Mænd

Det indre af et arabisk Hus fra en Palmeoase. Blandt Husredskaberne mærkes særlig Gedeskindene, der er ophængt i et træbetet Stativ, samt Skaalen med Kuskus, der er stillet op til Dampning over Ildstedet. Den ene Kvinde staar med en Haandten.

nemlig en yngre Kvinde, der var Ejerens Hustru, en meget gammel Mutter samt 2 Smaapiger. De blev siddende ganske ubevægelige, da jeg traadte ind, og kun den gamle Kone ytrede under min Nærværelse nogle faa Ord. Paa Baalet stod en Lergryde og over den Kuskus-Skaalen. Paa Gulvet laa en Jærngryde, en stor Lerskaal af den Slags, Berberne bruger til Galetter, samt den ene af Nara-Mændene, der ikke syntes at have Hastværk med at komme tilbage til deres Hjem. Slugten er et storslaaet Naturfænomen; men den er

meget vanskeligt tilgængelig. Bortset fra de ejendomme- lige kirkehøje Huler, der dannes af Rummel-Slugten ved Constantine, staar vel nok Tirhanimine-Slugten lige saa meget over den nævnte nordalgierske Slugt, som denne staar over Aare-Slugten i Schweiz. Under Tilbagevejen fra Slugten var det blevet henimod Aften. Solen stod lige over Cederskoven paa den vestlige Dalside, hvor Cedert træerne vendte en sort Skyggeside ned imod Dalen. Henover Bjærgkammen løb legende Solstraaer, og Solen kunde endnu overvælde Dalens Øst-

side, hvor vi gik ved Foden af Djebel Zellatou, med sit blændende Sollys. Som i et Nu forsvandt saa Solen bag Bjærgkammen; Skygge og Fred bredte sig over Dalen, hvor der ikke hørtes en Lyd udover Berbernes glade Pluddren. Men pludselig i samme Øjeblik som Solen sank, kastede Oulad Daoud-Mændene sig paa Knæ paa Jorden i en Række lige bag hverandre og med Ansigterne vendt mod Øst og mod Djebel Zellatou. Med urokkelig Andagt og Opgaaen i deres Ceremonier og Fagter forrettede de deres langvarige Aftenbøn. Der var virkelig noget gribende i denne Scene i den mægtige Natur, der nu indhyllede sig i dunkle Skygger, og med det stejle Djebel Zellatou, hvor Solstraalerne endnu lyste højt oppe, lige over vore Hoveder. Som jeg stod der, pludselig standset i min Vandring, og saa de før saa livlige Berbere samlede i een Handling, der paa samme Tid aandede Hyldest og Forbund med store Magter, var det virkelig mig, der et Øjeblik følte mig som den lille og midtpunktløse. Jeg tog min Hovedbedækning af og stod rolig til Ceremonien var sluttet. Berberne sprang op og var atter de glade pludrende Børn. Navnlig var de meget begejstrede over det Hensyn, jeg havde vist dem.

Blandt mine Ledsagere her var der en i antropologisk Henseende meget interessant Person, nemlig en lys Berber. Han hed Malin Si Sliman ben Mohammed ben Ali, og han havde de mest udprægede vandblaa Øjne, blondt Haar og et rent lyseblondt Skæg uden Spor af rødt Anstrøg, og i Huden var han absolut ikke mørkere end en solbrændt dansk Bonde. Baade min Tolk og de Indfødte selv paastod, at lyse, blaaøjede Berbere var almindelige oppe blandt Bjærgstammerne, og jeg saa ogsaa selv en Del virkelig blonde og blaaøjede Personer, men dog ikke mange, og jeg har Indtrykket af, at Randall-Maciver og Wilkin¹⁾, der antager 10 pCt. blonde Berbere i Aurès, giver et for højt Tal. Jeg tør dog ikke benægte, at det kan passe paa visse Stammer og Egne, da der indenfor disse afsondrede Stammer er ikke ubetydelige antropologiske Forskelligheder at iagttage.

Jeg skal ikke her dvæle nærmere ved Djebel Aurès's Antropologi, da jeg haaber senere i anden Sammenhæng at komme nærmere ind paa herhenhørende interessante Forhold. Dog maa jeg bemærke, at den gamle Anskuelse, at de lyse Berbere skulde være Efterkommere af de gamle Vandaler, eller at de skulde

¹⁾ Randall-Maciver og Wilkin. *Libyan Notes*, London 1901, p. 97. Cit. efter A. Lissauer, *Archäologische und anthropologische Studien über die Kabysten*, Zeitschrift für Ethnologie, Berlin 1908, p. 518.

stamme fra noget andet indvandret lyst Folk, det tror jeg ikke paa. Vandalerne var et Erobrerfolk, der satte sig fast i en forhaandenværende Ramme af Administration, og de kom i denne Egenskab næppe udover Tell, ja vel knap udover Tell-Atlas. At der skulde være kommen saa mange ned i Aurès eller f. Eks. ned i de sydligere marokkanske Bjærg, hvor lyse Berber ogsaa findes, at de ikke forlængst var absorberede komplet, det er i Virkeligheden ganske utænkeligt. Og naar Lissauer for nylig har kunnet genoplive denne gamle Opfattelse beror det antagelig paa, at han kun har besøgt Tell-Atlas og Djurdjura og ikke haft sin Opmærksomhed henvendt paa de indre Egne samt paa Arten af saavel Vandalernes som andre nordlige Folks Invasioner i Nordafrika.

Derimod er jeg ganske enig ved G. Sergi¹⁾ i hans Anskuelse, at de lyse eller blonde Berbere ikke er indvandrede, men hjemmehørende i de Egne, hvor de findes. Sergi mener, det er Bjærgklimaet, der har frembragt Ændringen i Retning af Lyshed, forøvrigt en Betragtning, der før har været fremme, og f. Eks. allerede forfægtet af H. S. Vodskov i Indledningen til hans „Sjæledyrkelse og Naturdyrkelse“. Sergi støtter den imidlertid paa sin Landsmand Livi, hvem det i hans „Antropometria militare“ er lykkedes at paavise, at i næsten alle italienske Landskaber er i de Egne, der ligger mere end 400 M. o. H., de lyse fremherskende i Tal, medens det modsatte er Tilfældet i de lavere Egne. Det er dog vist overordentlig tvivlsomt, om Højdeklimaet alene repræsenterer den fulde Aarsag til Frembringelsen af Lysheden. Der er et oprindeligt Racement, som vistnok jævnsides spiller en Hovedrolle. Nærmest ligger det for en moderne Opfattelse at tænke sig Lysheden som et spontant opstaaende Variationsfænomen, en Mutation, hvis Aarsager dog i det store og hele er ukendte.

Et andet interessant Punkt tiltrækker sig Opmærksomheden, idet Talen er om Djebel Aurès, og det er Trepanationen. Franske Kirurger har i Midten af 19de Aarhundrede fundet denne ejendommelige Fremgangsmaade til Helbredelse af visse Læsioner og Sygdomme i Brug i Aurès. Det er navnlig berettet af Larrey²⁾, der fortæller, at Operationen udføres af visse, deri øvede Personer, og at den ikke fuldbyrdes paa een Gang, men i Løbet af flere Dage. Den bestaar sædvanlig i,

¹⁾ G. Sergi, *The Mediterranean Race*, London 1901, p. 73--75.

²⁾ Smlgn. Gustaf Retzius, Om trepanation of hufvudskålen, saasom folksed i forna og nyare tider. „Ymer“, Stockholm 1901, p. 24.

at man borer et Antal mindre Huller i en Kres paa Hjærneskallen og efterhaanden borttager den mellem-liggende Benmasse. Den ejendommelige Kur har i gamle Dage været vidt udbredt og kendes ogsaa fra forhistorisk Tid hos os. Hvor meget jeg end spurgte, kunde jeg dog ikke faa noget at vide om den paa min Rejse i Aurès, men derfor tør jeg naturligvis ikke paa-staa, at den ikke mere skulde udøves i disse Egne.

Jeg skal imidlertid vende tilbage til min Rejse-skildring. Fra Oulad Daoud maatte vi opover Djebel Zellatou for at komme til Beni Bou Slimane. Dette Ridt var den eneste Situation i Aurès, om hvilken jeg kunde fristes til at anvende en Betegnelse som farlig. Vi red opad den overordentlig stejle Bjærgside i Zigzak ad en Slags Sti, der var dannet ved, at man havde ordnet lidt paa Stenene og de skarpkantede Klippe-stykker, hvoraf Bjærgoverfladen bestaar. En Oulad Daoud-Mand var Vejviser for os, ellers kunde det have været vanskeligt nok at finde Stien. Muldyrene traadte forsigtigt og søgende Skridt for Skridt. Ingen faar mig mere til at tro andet, end at Dyr til en vis Grad kan ræsonnere. Dertil saa jeg for tit mit Muldyr standse, beskue Terrænet opad og forud for sig, og saa tilslut vælge en Retning eller en Afsats, der først højere oppe gav den bedste Forbindelse med en ny farbar Afsats. Da Dyrene snublede hvert Øjeblik, fandt jeg det mest raadeligt at staa af og selv klatre op ad med Benyt-telse af Hænder og Fødder; men jeg fik den største Beundring for Muldyrets Brugbarhed i et Bjærgterræn og forstaaer dets sejrige Fremtrængen i Atlaslandene. Paa Bjærgkammen, der ikke var mange Meter bred, gjorde vi Holdt, og jeg fik travlt med at se paa den prægtige Udsigt til begge Sider. Nedgangen paa Øst-siden var meget lettere, da Skraaningen var langt mindre stejl og ikke tilnærmelsesvis en saadan Sten-mosaik som Vestsiden.

Ovre paa den modsatte Side af Beni Bou Slimanes Dal laa Bjærgkæden Djebel Ahmar Kraddou. Ligeoverfor Slugten ved Tirhanimine gjorde denne Kæde en Bugtning mod Øst og højede derefter mod Nord og Nordøst for tilslut at forene sig med Djebel Zellatou. Det var ligesom Sahara strakte en Arm op igennem Dalen. Lod man Øjet gaa fra Bjærgkammene ned til Dalbunden, kunde man se, hvorledes de sorte Buske nedadtil blev mindre og færre i Tal, indtil den gule Lerbund, der højst dækkedes af smaa pudeformige Tør-hedsplanter, tilslut blev ganske fremherskende paa Dal-bunden fraregnet det smalle Bælte af vandede Haver langs Floden. Det var ikke her som omtalt oppe ved Nouadèr i Oued Abdi-Dalen, at Bjærgsidenes jævne

Terrasser og stagnationsvandede Fordybninger var til-saaede med Byg og Hvede. Paa Sydsiden af Djebel Zellatou, der er udsat for Ørkensolens Brand, saa jeg saa godt som ikke en eneste Kornplet; derimod var der nogle paa Nordsiden af Ahmar Kraddou inde i den nævnte østlige Afbøjning samt enkelte ved Nordfoden af dette Bjærgdrag.

Haverne var ganske af samme Type som Menâa's. Nogle faa Daddelpalmer hævede deres smukke Kroner over de øvrige mere buskagtige og lave Frugttræer, men Dadlen kan endnu ikke modnes heroppe i Tkout, Tarhit og Tifelfel samt i de nordlige Landsbyer, der hører til Douaren Rassira.

Alle disse Landsbyer var overordentlig interessante, da de hørte til en helt ny Bebyggelsestype. Det var ikke Terrassebyen paa et „Kap“ eller et Klippehoved, og ikke heller den lille beskedne Skræntby. Husene laa spredt omkring i Terrænet, hvor det var særlig nemt at grave sig ind mod en Klippevæg eller en Ler-brink; mange af dem laa nede i Regnklofter. Men altid grupperede de sig omkring eller foran en stejl-vægget Høj eller Klippehoved, paa hvis Top der var opført et stort fritstaaende Hus med to-tre Etager og et helt taarn- eller borgagtigt Præg. Det er den saa-kaldte guelâa, halvt Lade halvt Fæstning, hvor Ind-byggerne om Sommeren opbevarer deres Værdisager og deres Korn, som de lige har høstet, naar de med deres Hjorder drager ind i Højbjærgene oppe bagved Djebel Ahmar Kraddou, hvor de tillige har uvandede Byg- og Hvedemarken. Nede i Dalen i de vandede Haver modnes Kornet tidligst sidst i April og som Regel først i Maj Maaned, men oppe i Bjærgene falder Høsten hen-ved 2 Maanedere senere, saa Folkene kommer derop, mens Kornet endnu er ganske grønt. De slaar sig da ned især i Nærheden af deres Kornpletter og overvaager disse, først for at de ikke skal afgræsses af Geder og Faar, og senere for at det modne Korn ikke skal stjæles, mens det staaar paa Roden. Boligerne, de benytter heroppe i Bjærgene er enten Straahytter, gour-bis, af samme Slags som de omflyttende Tell-Ager-brugeres, eller de benytter en naturligt forekommende Hule eller et abri. En Del Mænd maa dog altid om Sommeren blive tilbage som Besætning i Ladeborgen for at forsvare denne og holde Øje med de kunst-vandede Haver og Sommerhøsten i disse.

Gede- og Faarehjorderne græsser Vinter og Foraars dels paa de lavere Bjærgpartier dels nede i Dalen omkring Landsbyen, men rykker derpaa i Løbet af Sommeren højere og højere op og længere ind i Bjærgene, idet Hyrdefamilierne samtidig maa forlægge deres Ophold og

Boliger fra det ene Sted til det andet. Og hvert Sted indretter de sig med Bolig paa den Maade, som de lokale Forhold nemmest byder dem, det vil sige enten i Hule, „abri“ eller gourbi. Oppe paa Fjældsidene et Stykke Nordvest for Rassira-Landsbyerne saa jeg en lille Hule, der bar tydelige Vidnesbyrd om at have været beboet.

Det er værd at lægge Mærke til, at de Aarstidsomflytninger, som Hovedmassen af disse Landsbyers Beboere foretager fra en Vinter-Landsby ved de kunstvandede Marker eller Haver, hvor hver Mand ejer sin bestemte lille Lod, til deres Sommer-Opholdssteder inde i Bjærgene, hvor man ikke ejer bestemte Agre, men kan tage op til Dyrkning af Stammens Fællesjord, — det er værd at lægge Mærke til, at disse Omflytninger ikke først og fremmest bestemmes af Kvæghjorderne og i Virkeligheden heller ingenlunde af Temperaturforhold eller sligt, men derimod af Agerbruget, idet de sene, uvandede Kornmarker er kommen til at ligge saa langt fra Landsbyen, at de nødvendiggør en fuldstændig Omflytning. Og er man saa engang oppe i de kølige Bjærgene, bliver man naturligvis Sommeren over her, hvor man baade har Korn og Kvæg, altsaa Kilderne til Livets Ophold.

Ved de øvre Rassira-Landsbyer var Byghøsten allerede begyndt. Det var Kvinderne, der høstede. De havde hver en lang og smal, knivlignende Segl i højre Haand; med venstre Haand greb de om Kornet og holdt efter nogle raske Snit med Seglen en stor Tot i venstre Haand. Seglen blev saa taget under højre Arm med Haandtaget fremad, medens de med højre Haand slog nogle Straa som Baand omkring Bundtet og lavede et lille Neg, der kastedes tilbage paa Marken. —

Dalbunden var ved disse øvre Rassira-Landsbyer særlig bred og flad. I Sammenhæng hermed var der mindre skarpt Skel mellem det kunstvandede, altid dyrkede Terræn langs Floden og det udyrkede, ørken-golde Terræn paa Dalsiderne. Der var som Overgang et Bælte, der ikke kunde vandes af de Vandmasser, som man under normale Forhold raadede over i Ségui-a'erne. Kun i Vinterhalvaaret, naar der oppe i Bjærgene faldt voldsomme Regnskyl, der fyldte Floden med en Vandflom, kunde ogsaa dette Overgangsbælte blive oversvømmet, og man havde ved smaa Render og primitive Dæmninger gjort Foranstaltninger til at holde saa meget Vand som muligt tilbage. Kun i det Tilfælde, at der virkelig i Vinterhalvaarets Løb kom en saadan Flom, blev disse „flomvandede“ Arealer tilsaaede. Det Aar, jeg var der, var kun en ringe Del nærmest

ved de kunstvandede Haver tilsaaede og som Regel med Byg. Hvorvidt dette flomvandede Terræn hos Rassira var melk eller arch fik jeg ikke helt Klarhed over. Forholdet er dog vist det, at det oprindeligt har været arch, men nu er ved at gaa over til personlig Besiddelse. Den største Del laa altsaa udyrket hen, men havde dog en betydelig bedre Vegetation end Bjærgterrænet. Adskillige Gede- og Faarehjorder gik i Foraarsstiden og græssede her. Derimod findes der yderst faa Køer hos Beni Bou Slimane og endnu færre og snart slet ingen, naar man gaar længere sydpaa.

Parti fra Banians ved Oued el Abiod i det sydlige Aurès. Man ser Palme-kronerne heve sig op af Dalstroget. I Forgrunden Forf. med sine Ledsagere, Araberne Saïd og Messaoud ben Chebana.

I Douar Rassira findes endnu nogle faa, men i Douar Mehounech ingen.

Efter Tirhaminine-Slugten ligger der langs Qued el Abiod en halv Snes Landsbyer af den omtalte Type med spredte Huse og en guelaa. Jeg gjorde kun Ophold i et Par større af dem Tarhit og Tifefel. Et Besøg i Tkout opgaves, da jeg i Tarhit erfarede, at Caïden for nogle Dage siden var rejst Syd paa. Tifefel hører endnu til Douaren Tkout af Stammen Beni Bou Slimane, men de følgende Landsbyer hører til Douaren Rassira.

Den sydligste Halvdel af denne Douar's Landsbyer hører imidlertid til en helt anden Type. Temmelig pludseligt træder Oued el Abiod ned i en dyb Slugt, en Caïon med stejle Kalkstensvægge paa begge Sider og en Bund, der ikke er bredere end selve Vandløbet. Den Jordoverflade, der svarer til det ved de andre Landsbyer overrislede Terræn, ligger her ikke sjældent 50 M. over Vandoverfladen i Floden og kan følgelig ikke overrisles, men er goldt Terræn. Caïon-Stræk-

ningen, der fortsættes, indtil Floden træder ned i Ørkenen, vilde være ganske kulturelt ubrugbar, hvis det ikke var, at Daddelpalmerne kan modne deres Frugter nede i Slugten. Palmerne staa nede paa Bunden af Cañon'en paa Siderne af og næsten midt i den rislende Vandstrøm, og hvert Øjeblik ser man Palmekronerne staa og feje de lodrette Klippevægge. Der er lunt nede i Slugten, og de lyse Kalkstensvægge har en drivhusagtig Virkning ved deres stærke Varmerefleksion.

Paa et Sted, hvor Brinken er mindre stejl, saa man kan stige op og ned, ligger Boligerne, der ogsaa her er temmelig spredte, idet man aldeles retter sig efter Terrænets Luner og hyppigt benytter de naturligt overhængende Klippely (abris). Som Regel helt oppe paa den ene Cañon-Væg og paa et Sted, hvor denne gaar stejlt ned mod Floden og ogsaa let kan forsvares mod Landsiden, ligger guelaa'en.

Alle Rassira's Cañon-Landsbyer er smaa og fattige, og Beboerne syntes ligesaa vanskeligt tilgængelige som deres Klippeboliger. Efter den sidste kom der et ubeboet Mellemrum, og saa fulgte den nordligste Landsby i Douar Mchounech nemlig Baniane. Ogsaa Baniane er en Cañon-Landsby, men Cañonen vider sig her en Smule ud, saa der bliver Plads til en Del flere Palmer. Kun et Mindretal af Indbyggere i Baniane bor i Abri-Boliger; Flertallet havde de sædvanlige Skrænthuse, og en Del af de fornemmere havde fritstaaende, af soltørrede Sten opførte Huse. Dette sidste var f. Eks. Tilfældet med den Marabut, hos hvem jeg var indlogeret, eller rettere sagt mine Ledsagere og jeg overnattede i en lille Hytte, som antagelig ellers blev brugt til Stald. Den hellige Mand selv saa jeg meget lidt til.

Baniane har absolut den interessanteste guelaa, jeg har set. Den ligger overfor Landsbyen, eller snarere bør man sige Oasen, paa venstre Bred af Floden og øverst paa Klippesiden paa det Sted, hvor Flodvæggene begynder at vige ud fra hinanden for at danne den ovennævnte Udvidelse. Denne guelaa har tre Etager, og ud mod Floden har den for hver Etage og endelig ogsaa for Taget en Slags Altaner, der er lavede af Palmestammer og Grene.

En stor Del af Baniane's og vistnok ogsaa af de øvrige Cañon-Landsbyers Beboere var nu i Foraars-tiden ikke til Stede i deres Landsbyer. Sagen er den, at de har jo ikke kunstvandede Kornmarker at høste paa denne Tid, saa af den Grund er de ikke bundne. De følger da med deres Hjorder, der om Vinteren græsser paa de lavere Bjærgstrøg og om Sommeren oppe i Højbjærgene, men paa Grund af Saharas Nærhed er der nu kommet et nyt Moment til. Falder der i Vin-

terens Løb særlig god Regn i Ørkenen, drager man hen paa Vinteren derned og bliver der, indtil Varmen og Afgræsningen om Foraaret driver Dyr og Mennesker op i Bjærgene, i hvis højere Partier man ogsaa har uvandede Kornarealer. Der er altsaa en Del Familier, der bogstaveligt kun bebor deres Boliger i Landsbyen om Efteraaret, naar Daddelhøsten lokker dem til; medens de den øvrige Del af Aaret flakker rundt over de store Arealer, som Faare- og Gedehjorderne her kræver til deres Underhold paa Grund af Vegetationens Fattigdom.

Der er altsaa kommet en endnu mere nomadiserende Karakter over Levevisen, og der er Hyrdefamilier, hvis Liv i Aarets Løb er rent nomadisk, og disses Antal er vist forholdsvis større her end længere Nord paa. Men ved Siden heraf er der Familier, der kun om Sommeren gaar op i Bjærgene til deres uvandede Kornagre, og der er navnlig nu en Del, der bliver i Landsbyen hele Aaret. Den af Franskmændene indledede Udskiftning af de udenfor de vandede Haver liggende Fællesarealer til personlig Ejendom, har stærkt befordret Klassedelingen og Besiddelsesforskellighederne i Landsbyerne, selv om denne Udskiftning her i Syd-Aurès, der hører til det militært administrerede Omraade af Algier, ikke er saa vidt fremskreden, som den er det i Nord-Aurès, der er civilt administreret. Nu er der i Douar Mchounech's Landsbyer nogle, som ejer tilstrækkeligt Palmeland til at leve uafbrudt i Landsbyen, medens andre supplerer deres Underhold med Kvægavl og med Kornavl i Bjærgene, og af disse er der nogle, der har købt af Landsbyens Fællesterræn. Endelig er der Hyrdefamilierne med forskellige Grader af Tilknytning til Jorden. Forholdene er i Virkeligheden ret indviklede, men i Grundtrækkene som jeg her har skildret dem.

Efter Baniane snævrer Flodlejet sig atter stærkt sammen, og samtidig skærer Floden under Indflydelse af det stærkere Fald henimod den lave Ørken sig dybere og dybere ned, og Cañon'ens Vægge bliver indtil 200 M. høje. Paa denne Strækning (42 Km.) er der ingen Bebyggelse, selv om man af og til oppefra ser ned paa Kronerne af en lille Gruppe Daddelpalmer, der har fæstet Rod i en fugtig Krog, hvor Solskinnet kan falde ned. Temmelig pludselig staa man saa foran et temmelig stejlt Affald, der fører ned i et Bælte af Bakkeland, der danner Overgangen fra Bjærgene til den jævne Ørken.

Igennem en pragtfuld høj og smal Fjældport træder Oued el Abiod ud af sin Cañon og løber i et bredt, men svagt indskaaret Løb hen igennem Bakkelandet.

Umiddelbart Syd for denne Fjældport, ja allerede inde i Cañon'en begynder en betydelig Palmeoase, der oppe fra Fjældsidens ser ud som en sort, smal Skov, midt igennem hvilken Oued el Abiod med sin sandede Bund slynger sig som et Sølvbaand.

Palmeskoven hører op, naar de allerede inde fra Cañon'en afledede séguia'er ikke har Vand til Vanding af flere Træer. Og denne Vandmængde kan ikke forøges, da det netop er her fra Mchounech, at „Lavlandsregelen“ for Vandets Benyttelse gælder. Denne Regel, der er et Produkt af aarhundredgamle Brydninger mellem Stammerne og de enkelte Oaser, gælder i Sahara og gaar ud paa, at hver Landsby eller Oase kun maa tilbageholde en vis nærmere bestemt Mængde af det Flodvand, det strømmer i den forbiløbende Flod. Man skal lade noget Vand passere, der kan komme de længere nede liggende Oaser til Gode. Anderledes er „Bjærgregelen“, der gælder oppe i Aurès. Her maa man gerne dæmme op for hele Floden og benytte alt dens Vand, om man kan. Sagen er jo den, at i de smalle Bjærgdale vil noget af det i Jorden nedside Vand atter senere sive frem i Flodbunden og danne en ny Strøm, der kan komme lavere liggende Landsbyer til Nytte.

I Mchounech og lignende Palmeoaser i Lavlandet gror Daddelpalmerne paa et jævner Terræn, hvor man uden større Vanskelighed kan fordele Vandet fra séguia'erne, idet man øser det op i skaalformede Fordybninger, der er dannede i Jorden mellem Foden af Palmerne. Hver Ejendomsbesidder har Ret til saa og saa meget Vand, og derefter maa saa hans Antal af Palmer rette sig. Under Palmetræerne gror enkelte andre Frugttræer; navnlig erindrer jeg Abrikostræer, en Del Figen samt nogle blomstrende Granatæbletræer. Nogle faa Steder var der i en Lysning saaet Korn, der mærkværdigvis endnu var ganske grønt. Floden, der løber gennem Oasen, kan undertiden om Vinteren ved stærk Flom foraarsaage Ødelæggelser ved at borttage Jorden paa sine Bredder og omstyrte Daddelpalmerne; men til trods for denne stadige Trusel havde man intetsomhelst gjort hverken ved Regulering eller Inddigning til Sikring herimod.

De enkelte Lodder havde været indhegnede med Lervægge med Tornbelægning foroven, men saa godt som alle Lervæggene var i Tidens Løb nedfaldne og nedregnede, saa en Spaseretur ad Oasens Stier var en Gang mellem Ruiner og Forfald. Intetsteds saas nyt under Opførelse. Det saa ud, som om Palmernes Vanding var det eneste Arbejde af agrarisk Art, som Mændene besørgede med nogenlunde Stadighed. Derimod

var Oasens to Caféeer Dagen lang fuld af Mænd, medens andre laa og drev udenfor. Ved et Besøg i den ene Cafée talte jeg mindst 25 Arabere, der sad paa Hug omkring paa Sidebriksenes Alfamaatter. Iøvrigt var begge Caféeernes Indretning med Baalet i Krogen, Vandkedelen og Stenmorteren ganske som oppe i Bjærgene, naar undtages, at Rummene her var større.

Mchounech var i mange Maader en Overgangsform fra Cañon-Landsbyen til den udprægede Ørkenoase. De aarlige Vandringer finder Sted her ganske paa samme Maade som i Baniane, men svarende til, at der er henvend dobbelt saa mange Palmer som i Baniane, er det Element, der ejer Palmer og bor fast i Oasen, her betydeligt større, saavidt jeg kunde faa oplyst. Endvidere har man en guelaa i Mchounech. Oprindeligt laa den højt oppe paa Klippen ved Siden af Cañon'ens Munding, og Resterne ses endnu deroppe. Da saa Franskmandene kom, forskandsede Mændene sig, som de var vant til, oppe i deres dristige Klippeborg, men et Par franske Kanoner, der kørte op paa Højderne sydvest for Oasen, skød med faa Skud hele Bygningen sammen. Nu har Beboerne bygget en ny guelaa, bestaaende af et Par enetages, mere uanselige Bygninger, der er mere lade- end fæstningsagtige og bestemte til, at de Familier, der vandrer, her kan gemme deres Ejendele, hvor de er under stadig Bevogtning.

Selve Landsbyen falder i et Par Partier, der ligger dels i den nordlige Udkant af Oasen, dels paa en Forhøjning inde i Oasen. Skrænthuse findes her ingen af. Alle Husene er fritstaaende med lodrette Vægge af soltørrede Sten og fladt Tag af Palmestammer, Palmebladsribber og Lerbelægning.

Jeg boede hos Scheiken, der dog i de Dage, jeg var i Mchounech, ikke var til Stede. Derimod traf jeg paa Caféeen en Nevø af ham, en meget intelligent Araber af den mest udprægede Beduinerskønhed, saaledes som navnlig de ældre franske Malere har tolket den. Det er ham, jeg skylder en stor Del af mine Oplysninger om Aarstidsvandring og Levevis i Douar Mchounech. Der var over alle hans Bevægelser en stilfuld Skønhed og Adel, der virkede saa meget mere ejendommeligt, naar man saa ham i dette Milieu af Lerhytter og halvpjaltede Indfødte. Egentlig var han dog ikke nogen Undtagelse, men blot en særlig smuk Repræsentant for sin Races naturlige Ynde og Værdighed i Optræden. Jeg saa ham vaske sig af en lille Skaal saa stor som en Tekop. Med elegante Haandbevægelser, der var fuldtud naturlige, dyppede han Fingerspidserne i Skaalen og indgned Hænder og Underarme uden at spilde en Draabe. Saa kom Turen til

Ansigtet, der behandlede, som om det var en Indsalvning med den kosteligste Salve. Til sidst skubbede han Sandalerne af Fødderne og fik endnu af den samme lille Skaal Vand nok til en Vask af Fødderne. Jeg sad og nød Forestillingen, der rent plastisk set var fuldendt; men det var jo ikke evropæiske Renlighedskrav, der var tilfredsstillende, da han atter skød Sandalerne paa og bragte sin Vandskaal bort.

Schejkens Hus var det eneste i Oasen, der var hvidkalket udvendig og indvendig. Efter nu saa længe at have set paa de nøgne graa, ujævne og hullede Lervægge var det virkelig en Nydelse at hvile i det halvdunkle, tærningformede Rum med de jævne hvidkalkede Vægge. Det flade Loft eller Tag bares af 12 kløvede, halve Palmestammer, der var stillede paa Højkant. Over dem var der paatværs lagt Palmebladsribber. De hvidgule Ribber var lagt tæt sammen, saa Lerbelægningen ikke her, som den ellers plejede, klatvis trængte igennem og gjorde Loftet ujævnt. Der var ligefrem Stil, Skønhed og Hygge over den simple Bolig. Nogen Slags Vinduer var der ikke; alt Lys kom ind gennem Døren, der vendte ud mod en firkantet, aflang Gaardsplads.

Jeg gjorde fra Mchounech en Dagstur Øst og Nordøst paa op i Djebel Ahmar Kraddou for at se disse Egne, hvor Berberne har deres Sommeropholdssted og deres uvandede Kornmarker. Naar jeg valgte at gaa ud fra Mchounech, var det, fordi der fører en udmærket Sti fra denne Landsby op paa Sydenden af Djebel Ahmar Kraddou. Franskmændene har nemlig heroppe i sin Tid bygget et lille Fort med optisk Telegraf. Ved Hjælp af et Net af saadanne *postes optiques* havde de et udmærket militært Efterretningssystem. Efter at der nu er Jærnbane til Biskra, og dette Sted er blevet en saa stærk Militærstation, spiller disse optiske Poster ingen Rolle mere og staar ubenyttede hen. Den her omtalte ligger 1152 M. o. H. paa Sydspidsen af Djebel Ahmar Kraddou, der som et stejlt Forbjerg falder af imod Bakkelandet og Ørkenen. Man har den mest storslaaede Udsigt heroppefra udover Sahara, der fra den Højde ser ud som et Hav, medens de mørke, næsten sorte Daddelpalmeskove i de spredte Oaser ser ud som lave Øer.

Jeg havde paa denne Tur kun Tolken og en ung Mand fra Mchounech med mig, idet Said var blevet tilbage i Landsbyen for at passe paa Tøjet. Messaoud var efterhaanden bleven træt af sin Virksomhed som Tolk. Alle disse Spørgsmaal om melk og arch, om Omflytninger og Boliger, om har, djelf og bour (de Indfødtes Betegnelser for de forskellige Slags dyrket

Land) interesserede ham ikke i fjærneste Maade, og han kunde navnlig ikke forstaa og tilgive, at jeg nærede saa stor Interesse for de fattige Berbere oppe i Bjærgene, hvem han selv saa dybt ned paa. Der hørte tilslut ligefrem Diplomati til at benytte ham. Paa denne Udflugt blev det nu rent galt; thi hvad jeg vilde ude i disse kedelige Bjærgene, kunde han slet ikke fatte. Hvert Øjeblik standsede han sit Muldyr og foreslog at vende om; men da jeg roligt erklærede, at vi skulde længere endnu, adlød han ogsaa stedse omend ikke uden Knurren.

Til sidst fandt jeg det dog fornuftigst at standse, da Terrænet ikke syntes at variere synderligt, og jeg befandt mig paa et Punkt, hvor jeg havde en god Ud-

To Kvinder, der bærer Risbrænde op paa Bjærgene til Sommerboligen, som ligger i en kratlos Egn. Fot. er taget i en Alfastepps paa Skraaningen af Ahmar Kraddou i Syd-Aurès.

sigt over de kuperede Bjærgkæder Østen for Djebel Ahmar Kraddou's Kam. Plantegeografisk set var det en Alfasteppes med temmelig faa Enebærbuske. Hist og her saas uvandede, grønne Kornpletter dels i Stagnationslavningerne dels paa almindeligt Terræn. Desuden var Terrænet sine Steder næsten oversaaet med Smaapletter, der i tidligere Aar havde været tilsaaet, men som i Aar laa øde hen. Iøvrigt har jeg allerede i det foregaaende benyttet Iagttagelser fra denne Udflugt.

Under et Hvil passeredes vi af to Kvinder, der bar store Byrder af Risbrænde opad Bjærget til Sommerboligen, der laa i et Strøg med Fattigdom paa Krat og Buske. Jeg saa andre Familier, der var under Flytning op i Bjærgene. Var det en mere velhavende Familie, kom Manden ridende forrest paa et Muldyr og med sin gamle sølvbeslaaede, kostbare Berberbøsse med det lange Løb over Skuldren; efter ham kom en Flok

Muldyr og Æsler, der bar de grovere Ejendele og dreves fremad af „khammès“ eller mandslige Tjenestefolk; bagest kom Kvinderne, slæbende paa det lettere Løse. Jeg mødte ogsaa en lille fattig Familie, der ikke engang ejede et Æsel endstige et Muldyr; forrest kom Manden med intet andet end en gammel Jagtdublet over Skulderen, og ca. 100 Skridt bagefter ham kom Konen, slæbende paa Godset i en mægtig Byldt paa Ryggen.

Det var Meningen tidlig næste Morgen at forlade Mchounech; men da det var rygtedes, at Caïden over Beni Bou Slimane vilde komme op ad Formiddagen, besluttede jeg at vente for at aflægge en Visit hos ham, i hvis Land jeg i de sidste Dage havde færdedes. Caïd Bou Hafs ben Mihoub ben Chennouf modtog mig siddende med korslagte Ben paa en Pude midt paa Gulvet i et Rum, der yderligere kun indeholdt en europæisk Seng, en Alfamaatte og to Stole. Jeg fik anvist Sæde paa en af disse, og mens Caïden stadig sad paa sin Pude, blev der serveret Kaffe af den sædvanlige arabiske Slags. Caïden gjorde mange Undskyldninger, fordi han modtog mig i saa tarvelige Omgivelser; men han var jo kun her paa Gennemrejse til sin Residens i Tkout. Det var en smuk og intelligent midaldrende Mand, der ganske vist var klædt paa arabisk Vis, men hvis Sprog og Konversation var som en fintdannet Franskmands. Forøvrigt vil jeg ikke nedsætte den arabiske Dragt til Fordel for den europæiske. I Ørkenen er den utvivlsomt langt den mest praktiske, og den er afgjort mest malerisk. Kun oppe i de kolde Bjerge maa den om Vinteren være uheldig. Caïdens Dragt var smagfuld i sin Sammensætning af Farver og udegyret med Broderier, Baand og Kvaster; den klædte ham fortræffeligt. Fra Mchounech gik Vejen Syd paa gennem Bakklandet. Dette var hovedsageligt bygget op af en lidet fast, rødlig Sandsten, der under Indflydelse af Hedesprængning og Vind smuldrede bort, saa det saa ud, som om Landskabet stod og faldt sammen i lutter Ruiner. Vegetationen var den ørkenagtige med smaa tommelave, knastørre Urter, hvis spredte Plamaser saa ud som graat Mos; man kunde faa den Tanke, at de for at redde deres Liv under den brændende Sols udtørrende Straaler laa og saa ud, som om de allerede var visne. Hist og her stod en enkelt tornet Busk og ragede dristigt op i Luften med alenlange Grene; Franskmandene kalder den *jujubier*.

Forbi Palmeoasen El Habel, der ligger ved Oued el Abiod og hører til Douar Mchounech, gik det stadig gennem Bakkeland. Men snart derefter kom vi ned paa det rigtige jævne Ørkenland, hvor Vegetationen

gik endnu et Skridt i Retning af sin fuldstændige Fraværelse, og hvor den nøgne gulgraa Jordbund gav Landskabet sin Tone. Jordbunden bestod her af Ler, der aabenbart i Tidernes Løb er skyllet ned fra Aurès. Af og til kunde man pludselig standses af en dyb stejlvægget Regnfure, som man saa maatte se at komme over eller udenom.

En Strækning red vi langs med det sidste Terrænaffald ned imod Ørkenen. Fra Bjærgene og Bakkelandet havde der sine Steder ved Vintertid flydt en Vandstrøm ned i Ørkenen, naar der var falden en særlig kraftig Byge. Paa det Sted, hvor Vandflommen traadte ned paa det jævne Ørkenland, plejede man saa at saa Byg eller maaske ogsaa Hvede, hvilket sidste jeg dog ikke saa. Kommer der en Gang senere en ny Flom, er man sikker paa en god Høst, men Byg skal ogsaa kunne modnes paa Grundlag af en enkelt Flom. Jeg saa dog ogsaa et Par Steder, hvor Kornet var gaaet ud og visnet længe før Modningen. Disse flomvandede Ørkenterræner, der ligesom den flomvandede Jord oppe i Bjærgene kaldes *djelf*, er vistnok *arch*; men forøvrigt har man paa Grund af Lovløsheden i Ørkenen næppe kunnet tænke paa at dyrke dem, før Franskmandene bragte Orden til Veje. Et Sted, jeg passerede, var Byggen allerede høstet og hjembragt.

I Oasen Drauh boede jeg hos Schejken Hafenaoui ben Mohamed ben Barkatz ben Zir, en meget elskværdig, næppe 30-aarig Mand, der aabenbart følte sig meget beæret ved at have en Europæer som Gæst. Han havde indrettet et meget rummeligt, hvidkalket Hus til Modtagelse af Gæster; her var Bord og Stole, og der blev straks efter vor Ankomst serveret os Kaffe paa en prægtig Sølvbakke med indgraverede Arabesker; den var af Schejkens Fader hjembragt fra Mekka. Jeg fik i Drauh et helt lille Kursus i Palmedyrkning, og Schejken lod blandt andet en af sine Folk vise, hvorledes man klatrer op i Daddelpalmerne for at beskære Blomsterstandene og plukke Frugterne; det sker meget nemt ved at benytte de gamle Bladrester som Stigetrin for de nøgne Fodflader, der med Indersiden sættes ind mod Stammen, samtidig med at man højere oppe griber fat med Hænderne.

Drauh ligger ikke ved nogen Flod og har kun en Smule Vanding fra Brønde. Daddelpalmerne vandes ikke, da Oasen ligger i en Lavning, hvor Rødderne kan naa ned til Grundvandet. Man var et Par Steder i Færd med Nyplantning af Palmer. Som Planter benyttes de Skud, der kommer frem ved Foden af de gamle Palmer, idet man graver Jorden fra og skiller dem ved Øksehug fra Modertreet, saaledes at der kom-

mer Rødder med. Denne Klump sættes saa i Jorden, efter at man har bortskaaret den øvre Halvdel af de lange Blade. Jeg maalte en saadan „Palmeplante“; den var med Blade 170 Ctm. lang og uden Bladene halvt saa lang; forneden var Stammen 101 Ctm. i Omkres, medens den var betydeligt tykkere foroven, hvor de gamle Bladresten sad. Inden man planter, graves en langstrakt Fordybning (Ritan), hvis Bredde kan være større eller mindre, eftersom man vil have en dobbelt eller en enkelt Række Palmer. Ritanen gøres saa dyb, at Palmeplanternes Rødder kommer til at staa i Grundvandet. Efterhaanden som Palmerne gror til og bliver store Træer, kastes Ritanen til, idet man lidt efter lidt højner Terrænet om Foden af Palmerne. Tre af Schejkens Folk saa jeg netop beskæftigede med dette Arbejde, og jeg fik det Indtryk, at de fortrinsvis tog Materiale fra lidt dybere Jordlag.

Ejendommeligt nok var Drauh det første Sted, hvor jeg i det hele taget saa Nyplantning i større Udstrækning. Jeg kan ikke rigtig tænke mig, at Ørkenbeboerne af Naturen skulde være mere slittige end Bjærgfolkene. Den Omstændighed, at Indbyggerne i den lille Oase Drauh var i særlig stærk Grad blandede med Negerblod, kan heller næppe antages at have forøget den medfødte Driftighed. Snarere vil jeg antage, at den større Driftighed her og den mindre i Flod-Oaserne i Bjærgene hænger sammen med det allerede antydede Ejendomsforhold til det Vand, der bruges til Overrisling. I Flod-Oaserne ejer hver Mand et bestemt Kvantum Vand, og enhver kender dette og ved, hvor mange Palmer han kan vande. Kun ved en utilladelig Forfordeling af sine Naboer og Byfæller kan han forøge dette Antal. I en Ritan-Oase som Drauh bliver Grundlaget for Ejendomsbetragtningen noget anderledes. Det værdifulde er her Grundvandet, der ikke er saaledes begrænset i sin Tilgang og ikke kan gøres til Genstand for personlig Ejendomsret. Bortset fra Jorden, der i sig selv ikke er af stor Værdi i Ørkenen, er det for det første Beliggenheden paa et Sted, hvor der ikke er for dybt ned til Grundvandet, og for det andet det forberedende Arbejde med Ritangraving, der betinger Opelskelsen af en betydelig økonomisk Værdi. Det er da klart, at i Ritan-Oasen bliver Arbejdet en vigtigere betingende Faktor end i Flod-Oasen, og endelig sættes der ifølge Forholdenes Natur ikke en saadan naturlig Skranke for forøget Arbejde og Driftighed, som Tilfældet er i Flod-Oaserne, der fordeler Vandet efter Lavlandsregelen, og som Tilfældet ogsaa bliver i Bjærglandsbyerne, fordi den brugbare Plads her er saa indskrænket og forlængst beslaglagt. Jeg maa dog bemærke

med Hensyn til denne Hypotese om Driftigheden i Drauh som et naturligt Tilpasningsprodukt, at en Sammenligning med andre Ritan-Oaser og med et større Antal Flodoaser vilde være af stor Interesse. Sammenligninger med Oaserne ved Biskra vil jeg ikke anstille, da Indflydelserne her er blevne saa mangeartede.

I en saadan ren Ørkenoase som Drauh lever man høje Aaret rundt, passer sine Palmer og sælger saa meget af Høsten, som kan undværes. Meget Arbejde giver Bedriften ikke, og de velhavende har khammès til deres Raadighed. Af Dyr holdes Høns, nogle faa Geder og Faar samt enkelte Æsler og Dromedarer.

En saadan Palmeoase er som en lille Verden for sig. Om Dagen færdes man i Skygge under Palmerne, eller man opholder sig i de halvdunkle Huse. Kun i Oasen er der noget, der kan tiltrække sig Opmærksomheden. Der ses et Glimt af en forbigaaende Araber; en Kvinde kommer slæbende med en tung Byrde paa Ryggen, og de nøgne Fodsaaler sættes til Jorden med et dumpt Klask, nogle Born leger og raaber op, en Hund begynder at gø, og pludselig skingrer et Æselskrig højt over det hele. Udenfor Oasen vandrer Øjet ud i Ensformigheden, Himmel og Ørken. Den evig blaa Himmel og den gullige Ørken synes at have laant Solens Straalekraft. Øjet holder ikke ud at se derpaa, men vendes atter ind imod Oasens lille nuancerede Verden, der er saa skarpt afgrænset. Bedst forstaar dog en Nordbo at vurdere Oasens særegne Skønhed i de korte Stunder henimod Aften, da Solen synker i Vest, og Himlen begynder at farves med brunligt Skær. Saa ruller Blodet for en Stund i hjemlig Takt, og man føler en Mindelse om Danmarks dæmpede Sommeraftenslys.

Fra Drauh red jeg en Morgen tidlig til Biskra. Her afskedigede jeg mine Ledsagere og befandt mig atter i evropæisk Milieu paa et fransk Hotel. I første Øjeblik var det en hel Nydelse; men det næste Indtryk var Ubehag ved at stifte Bekendtskab med den af de mange fremmede Indflydelser forkvaklede indfødte Befolkning. Hertil kom, at det nu i Maj Maaned var blevet noget for varmt. Vinterens evropæiske Gæster var da ogsaa næsten alle forsvundne, og Turisterne blev færre og færre. Det varede da ikke mange Dage, før jeg skyndte mig mod Nord op i de køligere Bjærg.

Jeg skal i det følgende Afsnit søge at bringe nogle af mine iagttagelser fra Aurès ind under almindelige etnografiske Synspunkter og nærmere drøfte deres Sammenhæng med nogle etnografiske Problemer. Jeg vil dog ikke slutte denne Skildring af min Rejse i det interessante Bjærgland uden at fremhæve den Nytte, som jeg havde af de udmærkede Kort, der er udgivne

af „le Service Géographique de l'Armée Française“ (Maalestok 1:200,000). Ligeledes havde jeg udmærket Nytte af Lieutenant-Colonel de Lartigue's Monographie de l'Aurès (Constantine 1904), som jeg under mit Ophold i Alger paa Nedreisen fik Lejlighed til at benytte.

Uden at være af egentlig videnskabelig Betydning indeholder den en Kompilation af forskellige Oplysninger af geografisk, topografisk, historisk og administrativ Art med Hensyn til Aurès og gav saaledes en Række gode grundlæggende Oplysninger.

Mindre Meddelelser.

Undersøgelser i Grønland i Sommer. Docent J. P. J. Ravn berejser Disko og Nugsuak-Halvoen for at udrede de stratigrafiske Forhold i de der forekommende Kridt- og Tertiærdannelser og indsamle Forsteninger i disse. Sammen med ham berejser den schweitzeriske Geolog Dr. A. Heim disse Egne for nærmest i teknisk Øjemed at undersøge de derværende Kul- og Grafitlag.

Premierlieutenant i Marinen J. T. Borg fortsætter sine allerede i Fjor paabegyndte Opmaalinger i Sydgrønland, særlig med det Maal for Øje i Skibsfartens Tjeneste at finde gode Havnepladser og Indsejlinger. Rejsen gælder i Aar Frederikshaab og Julianehaab Distrikter.

Tre tyske Videnskabsmænd, nemlig Dr. A. Stolberg fra Strassburg, der ogsaa var i Grønland 1907, Dr. A. de Quervain, Vicedirektør for den schweitziske meteorologiske Centralanstalt og Dr. Babler, berejser baade Nord- og Sydgrønland for at anstille Gletscherundersøgelser og meteorologiske Iagttagelser; navnlig skal Atmosferens højere Lag gøres til Genstand for Undersøgelse, i hvilket Øjemed der skal foranstalles Opstillinger af Balloner og Drager.

Den norske Komponist Chr. Refsaas rejser til de nordligste Dele af Dansk Vestgrønland og til Egnene omkring Smiths Sund for at studere den primitive grønlandske Musik.

Polarfareren Ejnar Mikkelsen afrejste den 20. Juni med sit Skib «Alabama» til Østgrønland for at finde de Arbejder, som de forulykkede Medlemmer af Danmark Ekspd. mulig havde hos sig. Skibet er provianteret for 2 Aar. Besætningen bestaar af 6 Mand: Lieutnanterne Laub og Jørgensen, Styrmand Poulsen, Maskinmester Aagaard, Styrmand Olsen og Tømrer Unger.

Danske etnografiske og arkæologiske Undersøgelser i Grønland. Paa Bekostning af Kommissionen til

Ledelsen af Grønlands geologiske og geografiske Undersøgelser udsendtes i Sommer med Skrueskibet «Hans Egede» paa dettes anden Rejse Dr. phil. H. P. Steensby og Museumsassistent Th. Thomsen ved Nationalmuseet for at foretage etnografiske og arkæologiske Undersøgelser paa Grønland. Undersøgelserne vil særlig dreje sig om Bugterne ved Disko og Umanak, men samtidig benyttes Lejligheden til at aflægge et Besøg ved Kap York med Skrueskibet Godthaab, der har den af Knud Rasmussen ledede Missionsekspedition ombord. Museumsassistent Thomsen vil særlig foretage arkæologiske Udgravninger af gamle Grave og Bopladser og desuden anstille etnografiske Studier af de eskimoiske Redskabers og Genstandes Anvendelse i Nutiden. Dr. phil. Steensby's Undersøgelser er af rent etnografisk Art og slutter sig i Hovedsagen til Studierne i hans Bog «Om Eskimokulturens Oprindelse».

Med samme Skib afrejste Professor Otto Nordenskiöld fra Goteborg sammen med Konservator H. Skoog. Hovedformaålet med O. N.s Rejse er en morfologisk Studie af det isfri Kystbælte i Sydvestgrønland for derigennem at faa et Bidrag til de af ham i flere Aar fortsatte Undersøgelser over Polar naturen, dens Karakteristik og Udviklingshistorie. Arbejderne staar i direkte Sammenhæng med de af ham under Amrup-Ekspd. gjorte Iagttagelser. De begynder i Holstensborg og sluttes i Julianehaab.

Undersøgelser paa Island i Sommer. Statsgeolog A. Jessen berejser Island for at foretage glacialgeologiske Undersøgelser. Fra Reykjavik gaar Turen langs Sydkysten, hvor «Sandene» Syd for Myrdalsjöklen særlig skal studeres; derfra, saa vidt Tiden tillader det, over Hekla og Geysir ind i det Indre af Landet hvor Morænedannelserne ved de derværende store Jökler skal gøres til Genstand for Undersøgelse.

Kapt. Daniel Bruun er i Sommer afrejst til Island for at fortsætte sine arkæologiske Undersøgelser.